TİB
TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ

KASIM 1975
No : 17

200 Kuruş

İÇİNDEKİLER

TİB adına sahibi:
AYDIN KÖYMEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
BİLÂL SADİ OĞUZ

Yönetim Yeri :
Tüm İktisatçılar Birliği

Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/Ankara

Basıldığı Yer :
Çark Matbaası, Ankara 1975

KAPİTALİST TOPLUMDA İŞ VE YABANCILAŞMA

Dr. Doğu Ergil
Siyasal Bilgiler Fakültesi

İnsan «çalışan» bir canlı türüdür. İnsanın doğa ile olan ilişkisi sadece doğanın verdiği meyveleri toplayıp tüketmek değil, bunları daha faydalı hale getirmek için de işlemektir. İnsan yaşamının, yaratıcı yanı da işte budur. Kapitalist toplumda iş, kuruluş amaçları çalışanların kendi kullanımları için basit üretim yapmaları hedefinden çok uzak olan kurumlar içinde örgütlenmiştir. Kapitalist işletmenin ana gayesi üretim sürecinden en fazla oranda artık-değer elde etmektir. Şu halde kapitalist bir toplumda yaşamını sürdürmek için çalışan herkes, kapitalin de amaçlarını yerine getirmek için çalışıyor demektir. Bu düzen içinde bireyler ancak işletmenin devamı için gereken artı-değeri yarattıktan sonra temel gereksinmelerini karşılayacak payı alabilirler.

Tarihte (köleci ve feodal toplumda olduğu gibi) başka artı-değer elde etme biçimlerinin varlığını da biliyoruz. Bu devirlerde geleneksel yöntemlerle üretim yapan zanaatkârın, çiftçinin veya hayvan yetiştiren köylünün elinden ürettiği ürünün bir kısmı alındığı halde, bunlar üretim uğraşlarında özerktiler. Sadece kapitalist üretim biçiminde sermayedarlar, iş sürecini kendi çıkarları doğrultusunda sürekli olarak yeniden örgütleyip, iş birimlerini birçok emekçi arasında bölerek, tüm üretim sürecini kontrolleri altına

almışlardır. Bu iş bölümü içinde çalışan kişi için işin bütünlüğü tamamen kaybolmuş ve ürün ile emek arasında bir kopukluk meydana gelmiştir. İşte bu süreç yabancılaşmış emeğin temelini oluşturur.

Yabancılaşma kavramının ardında mülkiyetin bir başkasına devri yatar. Kapitalist ekonomide emekçi, üretim araç ve gereçlerine yabancılaştırıldığı (yani bunlar bir başkasının mülkiyetine geçtiği) gibi, ürününe, ürününden elde edilen değere, kısaca üretim sürecinin tüm sonuçlarına yabancılaştırılmıştır. Bütün bu kayıplara karşın kendisine emeğinin karşılığı olduğu söylenen bir ücret verilir. Demek ki kapitalist bir toplumda iş, ekonomik ve psikolojik kayıpları dolayısıyle üretim sürecine kayıtsız veya düşman bir emekçi kitlesi tarafından görülmektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinin özünde yatan bu düşmanlık sermayenin olağan üstü bir yönetim ve kontrol sistemi kurmasına yol açmıştır. Çalışan insana fazla bir şey vermeden uygulanan ve daha çok oranda artık-değer elde etmeğe yönelik sıkı kontrol ve iş örgütlenmesi yöntemleri, emeği üretime daha bir yabancılaştırmış ve düşman etmiştir.

Bu yöntemler önceleri iş gününü uzatmakla başladı, sonra daha modern iş teknikleri geliştirilerek iş günü kısaltıldı. Bu sayede emek ucuzlatıldı. Emeğin ucuzlatılmasında kullanılan en yaygın uygulama, çağdaş üretimin küçük birimlere ayrılarak, her birimin, bilgisi, eğitimi ve becerisi hemen hemen hiç olan, birbirleriyle yedek parça gibi kolayca değiştirilebilen işçilere yaptırılmasıdır. Böylece üretim, hemen hemen her dalda oldukça becerili ufak bir grup işçi yerine, basit emekçilerin oluşturduğu geniş bir emek denizi tarafından yürütülür. Bu durumda becerisiz pek çok işçinin çoğunlukta ve birbirleriyle rekabette olduğu bir ekonomide emeğin değeri düşecek, bireylerin kazancı doyumluk düzeye, ailelerin kazancı ise doyumluk düzeyin altına inecektir.

Üretim küçük, basit iş birimlerine bölününce o işteki bütün düşünce ve yaratıcılık unsurları ayıklanacak ve işçi iş sürecinin tamamı üzerindeki bilgisini tümüyle yitirecek veya bu bilgiyi hiçbir zaman edinemiyecektir. O halde iş ne kadar karmaşıklaşır, bilimselleşir ve makinalaşırsa, işçi yaptığı işi o kadar daha az anlar, teknolojikman geriler ve emeğe yardımcı olsun diye benimsenen makinanın kölesi haline gelir. Yeni teknoloji de geleneksel iş bölümünü yok edip üretim sürecini birleştirmesi (sermayedarın kontrolü altında) bakımından bu sürece katkıda bulunur.

Kapitalist ekonominin yarattığı bu «modern» iş bölümü bir yandan çok ileri, çağdaş bilgileri ve becerileri olan bir uzmanlar azınlığı yaratırken, bilgi, eğitim ve beceri düzeyi çok düşük geniş bir emekçi ordusunu da oluşturmuştur. Bu dengesizlik ileri derecede endüstrileşmiş kapitalist toplumlarda daha belirgindir. Bir türlü kırılamayan bağımlılık, Türkiye gibi teknolojik yarışın daha başından itibaren dışında kalmış azgelişmiş ülkelerde, her türlü eğitim olanaklarından yoksun olan kitlelerin beceri ve teknik düzeylerini yükseltmelerini önlemektedir.

Gerek Modern Batı toplumlarında ve gerekse azgelişmiş ülkelerin dar, dışa bağımlı ekonomik sektörlerinde, üretim süresinin tümünü kavrayıp, düzenleyen ve bu ayrıcalığı tekelinde bulunduran bir avuç teknisyen ve idarecinin (veya her ikisinin ka-

rışımı teknokrat) yanında, sekreterinden vida takıcısına kadar hiçbir yaratıcı beceri kazanmadan veya yaratıcılığını kullanamadan 30-40 senesini tatsız, kuru işlerde harcayıp iş hayatını kapayan milyonlarca emekçi çağdaş kapitalizmin insanlığa armağanıdır.

Modern teknoloji ile birlikte iş kollektifleşmiş, ama günümüz ekonomisinin beynini oluşturan sermayedar ve teknokratlar ile, vücudunu oluşturan emekçi yığınları birbirlerinden kesinlikle ayrılmışlardır. Bu iş bölümü gerçekleştikten sonra bu dev organizma hızla kapitalizmin tarihî görevi olan sermaye birikimi işine koyulmuştur. Bilim ve teknolojinin büyük gücü de bu amaca (sermaye birikimi) eklenince çağımızda üretim, zenginlik ve insan kudreti eşi görülmemiş düzeylere erişmiştir. Fakat ne olmuştur bu büyük birikimin insan mutluluğu açısından sonuçları?

Kapitalizm tarihine Kuzey Batı Atlantik Topluluğu ülkelerinden çok daha sonra ve bu ülkelere bağımlı olarak giren Üçüncü Dünya ülkeleri, göreli olarak pek az gelişebilmişlerdir. Bu ülkelerin endüstrileri geri bırakıldığı ve geniş kitlelerin alım gücü gelişemediği için, iç pazarları da dar kalmıştır. Bu yüzden yeni iş alanları çok ağır bir hızla gelişebilmiş ve işsizlik oranı daima çok yüksek bir düzeyde kalmıştır. Bu durum, üretimin arttırılmasından çok, ithalâtçılığı ve montajcılığı teşvik etmiştir. Böylesi bir ekonomi ise, işsizliği beslemiş ve biriken yedek emek ordusu hem mevcut işler için ödenen ücretleri düşürmüş, hem de sosyal patlamaları önlemek için yoksul kapitalist ülke hükümetlerini kendi emekçilerini yabancı ülkelerde çalışmaya özendirtmiştir. İhraç edilemeyen yetişkin ve becerili emek gücünün önemli bir kesimi ise kamu sektöründe, —tüm iş verimliliği ilkelerini çiğneyerek—, düşük ücretle bürokratik işlere yığılmış ve susturulmuştur.

Kapitalizmin Batı yakasında ise sınırlı ellerde toplanan sonsuz mali kaynakların büyük bir kısmı her yıl Üçüncü Dünyada milyonlarca kişi açlık ve sefaletten ölürken, emperyalist savaşlar, sonu gelmez bir silâhlanma yarışı, lüks tüketim, pahalı uzay yolculukları ve tutucu ülkeler rejimlerini beslemekle tüketilmektedir. Batının elindeki büyük zenginliğin yaratılması için, batılı insanın ödediği fiyat nedir? Yaratıcılık payı çekilip alınmış ve emek değeri düşürülmüş işlerde ömür tüketmek. Gittikçe çoğalan bu tür işler, batılı ailelerin gelirlerini doyumluk kazanç çizgisinde veya onun daha altında tutmakta ve emekleriyle yaratılan bu büyük artık-değerden daha az pay almalarına yol açmaktadır.

Bir örnek vermek gerekirse, Amerikan Çalışma Bakanlığı belgelerine göre son yüzyılda A.B.D' de iş gücünün % 45-50 arası yüksek ücretli imalât sektöründe çalışırken, son 1970 sayımında bu sektörde çalışanların oranı, tarım dışı sektörlerde çalışanların oranının 1/5'ne düşmüştür. İmalât sektöründen kopmaları ise çeşitli hizmetler, maliye, sigorta, ticaret, komisyonculuk alanlarında çoğalan düşük ücreti işlere kaymışlardır. Bu durum açıkça göstermektedir ki bilim ve teknolojideki ilerlemeyle ters orantılı olarak, iş olanakları giderek azalmaktadır. Nitekim yine A.B.D.'de 1940'lar ve 1960'lar arasında petrol endüstrisi üretimini 4/5 oranında arttırırken, istihdam kapasitesini 1/4 oranında düşürmüştür. Elektrik motorları endüstrisi üretimini %300 arttı-

rırken, istihdam kapasitesini 1/5 oranında düşürmüştür. İnşaat endüstrisi bile iş hacmini % 200 arttırırken, işçi sayısını ancak % 50 oranında artırmıştır. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Ortaya çıkan bu düzen acıdır. Pek çok ruh hastası, pek çok toplumsal bozukluklar, ve korkunç zenginliğine rağmen A.B.D gibi dünyanın en varlıklı ülkelerinde —yine 1970 iş gücü resmî sayımına göre— 15 milyon yoksul insan. Elimizde kesin veriler olmadığı için diğer Batı ülkelerindeki oranları veremiyoruz ama durumun pek farklı olmadığı birçok bilim adamı tarafından belirtilmektedir.

Üçüncü Dünya'da ise bir kısmı devrimci kisvesine bürünmüş olsalar bile kapitalizmin kısır döngüsünden çıkamamış olan petrol ihraç eden ülkelerde de durum farklı değildir. Türkiye'nin de bir parçası olduğu bu ülkeler topluluğu, toplumsal dengesizliğin, adaletsizliğin, bağımlılığın ve bu yapısal bozuklukların doğal sonucu olan kronik siyasal çalkantıların, ekonomik dar boğazların, baskı ve dikta rejimlerinin kurbanıdırlar.

Sonuç

Kapitalistler doymayan bir hırsla kendilerine daha fazla artıkdeğer gerektiğini tekrarlamaktadırlar. Şurası kuşku götürmez bir teknik gerçektir ki, üretimin sürebilmesi için ürünün (genellikle paraya çevrilen bir kısmının) tüketilmeden tekrar üretim sürecine yatırılması gerekir. Bu bütün ekonomik sistemlerin değişmez yasasıdır. Ama artık-değerin ve bu birikimin doğal sonucu olan siyasal gücün bir avuç kapitalistin tekelinde olması ne doğa ne de değişmez bir sosyal kanundur. Tarihin hiç bir devresinde insanlar ve toplumlar kapitalizmin bu evresinde olduğu kadar düşman kutuplara ayrılmamış, birey ürününe, hem de üretimine yön veren iş bölümüne yabancılaşmamıştır. Modern insan emeğinin örgütsel yapısı ve ürünü üzerinde söz hakkını geri alıncaya kadar emeğine ve düzene yabancı kalacaktır.

TARIMDA TRAKTÖRÜN YERİ VE MC'NİN YENİ BİR OYUNU ÜZERİNE

Artık gün geçmiyor ki, MC'nin sermayeden yana yeni bir oyunu bulunmasın; teşvik tedbirlerinin kapsamının genişletilmesi, demir-çelik oyunu, çimento karaborsası bunlardan hemen akla gelenleri. Son günlerde bu tür girişimlere bir yenisi daha eklendi. 4/Eylül/1975 tarihli bir kararla traktör ithal ve dağıtımında Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri Birliği A.Ş.'ne ait olan «yegâne temsilcilik» yetkisi kaldırıldı traktör ithali bir özel firmaya verildi. Bu olayı ayrıntılarıyla ele almadan önce traktörün tarımdaki yeri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Türkiye'de tarımın makinalaşmaya başlaması Millî Mücadele'nin hemen sonlarına rastlar. 1923'lerden sonra, tarımda kapitalistleşmeye büyük katkısı olacağı bilindiği için, birkaç bin tarım makinası ithal edilmiştir. Ancak yeterli teknik eleman olmaması, yedek parça sorunu gibi etkenlerin yanı sıra iyi bir örgütlenmeye gidilememesi, bu araçların kısa sürede hurda haline gelmesine yol açmıştır. İsmail Hüsnev'in deyimiyle «Anadolu bir traktör mezarlığıdır.» 1929 Büyük Buhranının tarım ürünleri üzerinde olumsuz etkiler yapması ile köylülerin geliri azaldı, tarımda makinalaşmanın hızı kesildi.

. Paylaşım savaşı sırasında ülke çapında yaygınlaşan enflasyon, tarımsal ürün fiatlarında önemli artışlar olmasına neden oldu. Fiat artışlarının yanı sıra Ziraat Bankası kredilerinin de bir miktar artması tarımda bir sermaye birikimi yarattı. Bu birikim özellikle 1949'dan sonra tarımda hızlı bir makinalaşmanın başlamasını sağladı. Makinalaşmada ki bu hız 1957'ye kadar devam etti. Bunda 1950 seçimiyle işbaşına gelen hükümetin «tarımsal yolla kalkınma» politikasının olduğu kadar, Amerika'nın Türkiye'yi bir ileri karakol haline getirmek amacıyla verdiği Mashall yardımının da rolü oldu. Fakat 1957'den sonra, bilgisizlik yüzünden makinaların kötü kullanımı ve yedek parça sorunu, bazı küçük ve orta işletmecilerin alışamadıkları makinalı tarımı bırakmasına neden olmuştur. Özellikle, satın aldığı traktör ve biçer-döveri kirayla çalıştırıp kazanç yapmaya çalışan küçük çiftçilerin bir kısmı, bilgisizlik ve rasyonel çalıştıramama sebebiyle bu araçları sonunda elden çıkartmak zorunda kalmışlardır. Yani 1957 yılı makinalı tarım için bir dönüm yılı olmuştur.

Ülkede kullanılan traktör miktarı ancak I. BYKP'nının uygulamaya geçmesi ile 1957'deki düzeyine erişebilmiştir. İlk plan tarım sektörüne yapılacak 11.3 milyar liralık yatırımın % 15'inin traktör ve diğer tarım araçları için ayrılmasını öngörmüştür. Yine bu dönemde, devletin sınıfsal yapısının gereği olarak daha fazla söz sahibi olan sanayi burjuvazisi, montaj sanayiini kurarak yerli (!) traktör imaline geçmiştir. Montaj üretimi beş yıl sonunda plan hedeflerini iki misli aşarak 45190 adete ulaşmıştır. Traktör montajı II. Plan döneminde de tahminlerin üzerinde olmuş, 1968-1972 yıllarında 74.000 traktörün montajı yapılmıştır. III. Beş Yıllık Plan döneminde de yerli üretimin, yani montajın yılda ortalama % 17.4 oranında artması beklenmektedir. Ülkemizdeki traktör miktarının yıllara göre değişimi aşağıda Tablo I'de gösterilmiştir.

TABLO I.

1924-1973 Yıllarındaki Traktör Miktarı

Yıllar	Traktör adedi
1924	221
1928	400
1936	961
1948	1.750
1949	9.170
1950	16.585
1956	43.727
1957	44.144
1958	42.527
1960	42.136
1965	54.668
1969	96.407
1971	116.055
1972	135.726
1973	156.139

Kaynaklar : Enis T. Sunguroğlu; Türkiye'de[Tarım Sektörü, Yeni Ortam 14/VIII/1974

İ. Cem; Türkiye'de geri Kalmışlığın Tarihi, s. 491

T. İş Bankası; Türkiye'nin Ekonomik göstergeleri 1969-1973, s. 9

Günümüzde üretim yabancı sermayeli iki firma tarafından yapılmaktadır. 1974 yılı içinde iki firmaya daha 6224 sayılı Yabancı sermayeyi teşvik yasasından yararlanma hakkı verilmiştir. Halen faaliyette bulunan Çukurova Makina İmalat A.Ş.'nin sermayesinin % 10.62'si, Türk Traktör Ziraat Makinaları A.Ş.'nin sermayesinin % 25'i yabancılara aittir. (TUSİAD, 1975 Yılının İlkbaharında Türk Ekonomisi, s. 141) 1964-1973 yılları arasında ki toplam yerli üretim miktarı ve değeri tablo II.'de gösterilmiştir.

Üretim miktarının, Avrupa ülkelerinin üretimiyle karşılaştırılırsa çok az olduğu görülür; örneğin 1969 yılında Batı Almanya'da 101.703, Fransa'da 171,430, İtalya'da 72.742 ve İspanya'da 24.400 adet traktör imal edilmiştir. (III. BYKP, s. 516)

TABLO II.

1962-1973 Yılları Arasında Traktör Üretimi ve Değeri

	adet	milyon TL.
Yıllar	**Traktör üretimi**	**Değer**
1962	2574	134
1967	12038	405
1970	7970	469
1971	16000	894
1972	22400	1300
1973	35000	2030

(Kaynaklar : Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 514)

Mükerrem Hiç, Otomativ Sanayimiz, Milliyet, Kasım 1973)

Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu çarpıklığın kaçınılmaz bir sonucu olarak, mevcut traktörlerin gerek bölgesel dağılımında, gerekse mülkiyetinde büyük dengesizlikler görülmektedir. Bir Dünya Bankası uzmanının hazırladığı rapora göre tarımdaki makinalaşma 1960 öncesi, 25 bin kişiye yaramıştır, bunlar tarımsal kredilerinde % 25'ini almaktadırlar. 1960 yılında yapılan bir araştırmada; 42.136 traktörün 40.857 adedinin kişilere, 1255 adedinin devlete ait olduğu, 5 adedinin ortak kullanıldığı, 18 adedinin niteliğinin bilinmediği ve sadece 1 tanesinin kooperatifçe kullanıldığı öğrenilmiştir.

Traktör genellikle kapitalist ilişkilerin yoğun olduğu yörelerde kulanılmaktadır. 1964 yılında tüm Doğu Anadolu'da 1680 traktör (toplamın % 3'ü) vardır. 1970 yılı sayımına göre Adana, Ankara, Aydın, İzmir, Konya, Manisa, Tekirdağ, Edirne ve Bursa'da bulunan 52.021 traktöre karşılık geri kalan 57 ilde 53.844 traktör bulunmaktadır. Rize'de hiç traktör yoktur. Trabzon'da 3, Artvin'de 9, Bingöl'de 10, Hakkari'de 12, Ordu'da 30 traktör bulunurken Adana'da 8.909 traktör mevcuttur.

Orta ve büyük işletmelerin traktör ve biçer-döver kullanarak

makinalaşması bazı ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır. Bunları birkaç madde halinde özetleyebiliriz.

1. Traktör kullanımı sonucu ekim yapılan alan artmıştır. Bu artış özellikle 1960 yılına kadar oldukça fazladır. Ekime açılan yeni alanların kaynağı mer'a topraklarıdır. 1948'den bu yana 12 milyon hektar kadar mer'a toprağı tarlaya çevrilmiştir. Mera topraklarının yağmasından, orta ve büyük işletmeler, tarım araçlarına sahip olmaları nedeniyle önemli paylar sağlamışlardır. (Suat Aksoy, Türkiye'de Toprak Meselesi, s. 72-74) Tablo III'de 1950-1970 yılları arasında ekilen toprak ve toprağın traktörle işlenme oranı gösterilmiştir.

TABLO III.

1950-1970 Yıllarına toplam Tarım Alanları (100 hektar)

Yıllar	İşlenen Arazi	Traktörle işlenen Arazi	%
1950	14.542	1.309	9
1957	22.161	3.324	15
1960	23.264	3.257	14
1962	23.215	3.250	14
1965	23.556	4.005	17
1969	24.672	7.153	29
1970	24.294	8.017	33

(Kaynak : Türkiye İstatistik Yıllıkları)

2. Tarımda makinalaşma sonucu üretimde bir artış gerçekleşmişse de bu genellikle verim artışından değil, kullanılan arazinin artışından dolayıdır. Örneğin; 1954-1963 yılları arasında buğdayda üretim % 55 artmıştır, fakat bunun % 51'i yaygın tarım sonucudur ve ancak % 4'ü verim artışındandır. Çavdarda artan üretim, % 28 yayılma, % 2 verimlilik artışı sayesinde olmuştur. Aynı dönemde arpa üretimide % 41 artmıştır; bunun % 33'ü yayılma, % 8'i verimlilik artışındandır.

3. Traktörün köye girişi küçük üreticiler üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır. Bir traktörün 10-15 işçinin yerini alması, işsizliği artırmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak toprak sahibi ve köylü arasındaki ilişkiler değişmiştir. Eskiden ürün yarı yarıya paylaşılırken, köylünün payı önce üçte bire, makinaların çoğalmasıyla sekizde bire düşürülmüş, giderek ücret halini almıştır. Böylece geniş çapta ve yaygın tarım proletaryası ortaya çıkmıştır. (İsmail Cem, a.g.e. s. 493)

4. Toprak ağalarının elindeki traktör topraksız ve az topraklı köylüler için bir baskı aracı olmuş, çalışacak toprak bulamayan köylü, elindeki bir miktar toprağıda yok pahasına satarak, şehire göç etmiştir. Böylece, tarımda kapitalistleşme hızı artarken, toprak temerküzü gerçekleşirken, şehirde kalifiye olmayan işsizler ordusu oluşmuştur.

Kısacası, tarımda makinalaşma egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiş, bazı yörelerde feodal ilişkiler çözülüp yerini kapitalist ilişkilere bırakmıştır; toprağın merkezileşmesi sağlanırken bir işsizler yığını ortaya çıkmıştır.

14/Ekim/1973 seçimi sonucu kurulan CHP-MSP koalisyonunda alınan bir kararla, bazı malların ithalatı düzene sokulmuş, spekülatif amaçlarla ithalat yapılmasının önüne geçilmek istenmişti. Sözü geçen karar, traktör almak isteyenlerin, gerçekten traktöre ihtiyacı

olduğunu gösterir bir belge ile ilgili kuruma müracat etmesini öngörüyordu. Buna ilaveten, daha sonra kurulan bir komisyon ile traktör fiyatlarının sabit tutulmasına, satışlarda fiat eşitliği sağlanmasına çalışıldı; traktör fiatları Fiat Kontrol Komisyonu'nun denetimine alındı. Böylece piyasada peşin fiatı o zaman 70 bin lira olan bir traktörün, karaborsada 30-40 bin lira farklı fiatla satılmasının önüne geçilmek istendi.

Halen mevcut uygulamada traktör ithali Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın ortak iznine bağlıdır. 1975'de yapılacak ithalat ile ilgili karar 29/Ocak/1975 tarihinde çıkarılmıştır. Bu karara göre, tamir, bakım, yedek parça ve diğer teknik hizmetleri gerektiren traktör ve biçer döğer gibi tarımda kullanılacak makinalar ancak «yegane temsilci» tarafından ithal edilebilecektir ve bu yegane temsilcilik yetkisi, 600 bin pancar üreticisinin örgütü olan «Pancar Ekicileri Birliği A.Ş.»ye aittir.

Ne varki, 4/Ekim/1975'de yayımlanan bir diğer karar ile bu yetki kaldırılmıştır. Yetkinin kaldırılmasından hemen sonra bir özel firma Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na başvurarak İngiltere'den 5500 adet Massey-Ferguson 135 tipi traktör ithali izni istemiştir. (Y. Doğan; Cumhuriyet 15/Eylül/1975)

Özel firma ithal fiatının 2500 sterlin olacağını açıklamıştır, ancak Pancar Ekicileri Birliği A.Ş. bundan dört ay önce aynı marka 230 adet traktörü 1968 sterlinden ithal etmiştir. Birlik daha fazla ithalat yapmak istemişse de, üretici firmanın kapasitesinin yetersizliği nedeniyle bu gerçekleşememiştir.

MC'nin politikası gayet açık. Emekçi halkın soyulması, sömürülmesi için elinden gelen her şeyi yapan hükümetin bu ithal iznini vermekle dayandığı sınıfa kazandırdığı para 250-300 milyon lirayı buluyor. Bugün bir traktörün fiatının 83 bin lira almasına karşın, karaborsada 40-50 bin lira farkla satılmaktadır. Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı'nın yaptığı açıklamaya göre, sanayicilerin traktöre zam yapılması isteğinin Fiat Kontrol Komisyonu'nca reddedilmesi üzerine montaj fabrikaları üretimi kısmıştır; üretim azlığıda karaborsaya yol açmıştır. (Cumhuriyet 27/Eylül/1975)

MC'ye mensup partilerin oylarıyla kabul edilen III. BYKP'nın traktör ithalatı ile ilgili bölümünde «yurt içinde üretilemeyen veya üretim kapasitesi yetersiz olan malların ithali öngörülmüştür» denilmektedir. Yapılmak istenen ithalat burada belirtilen iki ilkeyede uygun değildir. İthal edilmek istenen traktörler Türkiye'de monte edilebilmektedir. Piyasada bulunmayışının nedeni ise kapasite eksikliği değil kullanılmayan kapasitedir. Plan 1972'de 1200 adet olan traktör ithalinin 1977 sonunda 400 adede inmesini öngörürken, sadece bir partide 5500 traktörlük ithal izni verilmesi MC'nin ne denli planlı (!) olduğunun açıkca gösteren bir kanıttır.

Oyun burada da bitmemektedir. Uzmanlarca yapılan açıklamaya göre «bir tek firmanın bu kadar çok sayıda traktör ithal etmesine imkan yoktur. Pancar Ekicileri Birliği'nin Mayıs ayında daha fazla traktör ithal edememesi üretim azlığındandır. İngiltere'de bulunan bazı kişiler, kullanılmış Massey-Ferguson traktörlerini ucuz fiyatla toplamakta, bunları boyayıp imalat yılı ve şase numaralarını gösteren etiketini değiştirdikten sonra satmaktadırlar. Bunların de-

(Devamı s. 24'de)

ÜZÜM

ÜLKEMİZDE pek çok çeşitlerinin yetiştirilebileceği üzüm bugün ihraç ettiğimiz en önemli ürünlerden biridir. Bundan önceki yazılarda incelendiği gibi fındık, tütün ve ayçiçeği üretimini yapan küçük üreticiydi. Üzüm üretimini de yapan hemen hemen bütün bölgelerimizde küçük üreticidir.

Türkiye bağ alanı olarak dünyada 5. nci sırayı almaktadır. Ama ne varki üretimde bağ sahasıyla doğru orantılı olarak yüksek verim alınamamakta ve dünya üretiminin ancak % 6-10'u Türkiye tarafından üretilmektedir.

Avrupa ülkeleri arasında ise Fransa, İtalya, ve İspanya'dan sonra Türkiye yaş üzüm üretiminde bağ alanında 4. sırayı almaktadır. Bunu aşağıdaki tablodan daha açık olarak görebiliriz.

TABLO I. BAZI AVRUPA ÜLKELERİNDE YAŞ ÜZÜM ÜRETİMİ VE BAĞ ALANI MİKTARI

Ülke		1966	1967	1968	1969	1970
Fransa	A	1384	1380	1363	1355	1355
	Ü	9612	9566	10288	7919	11445
Macaristan	A	245	240	236	234	230
	Ü	569	791	835	939	743
Yunanistan	A	233	232	227	224	233
	Ü	1479	1353	1714	1775	—
İtalya	A	1644	1631	1631	1525	1490
	Ü	10150	11692	10320	11163	10724
Portekiz	A	346	348	348	348	350
	Ü	1242	1359	1593	1138	1591
Romanya	A	326	334	343	—	—
	Ü	954	910	1167	1189	760
İspanya	A	1654	1673	1663	1645	1650
	Ü	4958	3731	3842	3986	4051
Türkiye	A	830	840	848	838	845
	Ü	3100	3500	3725	3635	3850

Kaynak : FAO, Production Yearbook, 1971
A : Alan, 100 hektar Ü : Üretim, 1000 ton

Bu veriden de anlaşılacağı gibi Avrupa'da toplam üretimin % 9.8'i ve toplam bağ sahasının % 11.1'i Türkiyenindir.

1973 yılında işlenen arazi (ekilebilen ve nadasa bırakılan arazi) toplam 25013 bin hektar olup aynı yılki bağ alanı 816 bin hektardır. Bu araziden elde edilen üzüm ise 3344000 tondur. Oysaki 1972 yılında bağ alanı 850 bin hektar, üretim de 3434000 ton idi. Bağcılık (üzüm üretimi) üreticiye yeterli geliri sağlayamaması nedeni ile üzüm üretimi ve bağ alanları hergeçen gün azalmaktadır. İhraç edilen üzümün en önemli bölümünü yetiştiren Ege Bölgesinde bağlar bu nedenle sökülmeğe ve yerine Meksika buğdayı (ki bu çaba iflas etmiştir) ile pamuk ekimine başlanmıştır. Oysa bağlar, tütün, ayçiçeği, buğday vb. olduğu gibi bir yıl ekildiğinde ertesi sezona ürün vermemektedir. Dikilen asma kütüklerinin 4 sene kadar büyümesi gerekmektedir. Ancak bu yıldan sonra üzüm elde edilmektedir.

Tablo II yıllara göre üzüm üretimini ve bağ alanını göstermektedir.

TABLO II :

YILLAR	BAĞ ALANI (hektar)	ÜRETİM (ton)	EKİLEN ARAZİ (hektar)	NADAS (hektar)
1967	840000	3500000	15515000	8383000
1968	848000	3725000	15400000	8602000
1969	838000	3635000	15848000	8824000
1970	845000	3850000	15591000	8705000
1971	846000	3853000	15924000	8603000
1972	850000	3434000	16047000	8996000
1973	816000	3344000	16061000	8952000
1974	808000	3196000	—	—

Kaynak : D.İ.E. TARIM İSTATİSTİKLERİ Özeti, 1973

Ülkemizde en çok üzüm yetiştiren bölgelerimiz sırasıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Gaziantep, Tarsus, Kilis ve yöreleri) % 29.7, İç Anadolu Bölgesi (Ankara, Kayseri ve yöresi) % 19.2 ve Ege Bölgesi (İzmir, Manisa Balıkesir ve yöresi) % 19.1 dir.

D.İ.E.'den aldığımız bilgilere göre üzüm üretiminin ve bağ alanının bölgelere dağılımı aşağıdaki şekildedir.

TABLO III :

	Alan (Dk)	Üretim (ton)	Alan (Dk)	Üretim (ton)	Alan (Dk)	Üretim (ton)
Orta Kuzey	87.317	353.601	87.829	390.484	89.197	324.858
Karadeniz	4.738	36.180	5.071	39.401	5.062	28.633
Ege	148.590	826.599	149.664	908.284	149.640	912.517
Marmara	54.168	307.415	54.403	311.486	62.729	285.843
Akdeniz	155.882	796.197	158.700	811.693	160.868	792.088
Kuzey doğu	4.213	14.750	4.084	14.450	2.869	7.616
Güney doğu	128.980	572.350	124.836	455.519	122.192	377.262
Orta doğu	75.232	298.010	74.913	266.982	75.629	216.853
Orta güney	185.880	644.898	187.000	655.701	181.813	488.330

Ege Bölgesinde çekirdeksiz ve kaliteli üzüm yetiştirilmektedir. Bu bölgenin çekirdeksiz beyaz üzümü kuru ve yaş olarak ihraç edilmeğe elverişlidir. Güneydoğu ve İç Anadolu bölgelerinde yetişen üzümler genelikle çekirdekli, kalın kabuklu olup ihracata elverişli değildirler. Bu üç bölgemizde de modern bağcılık yapılmaktadır. Gübreleme yok denecek kadar azdır. Ege bölgesi dışında yetiştirilen üzümler çoğunlukla iç tüketimde yaş olarak kullanılmaktadır. Şarapcılığın en geliştiği bölgemiz Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu halde burada yetiştirilen üzümün ancak % 2.9'u şarap yapımında kullanılmaktadır. % 22.6'sı sofralık, % 31.9'u kurutmalık, pestil vb. inde tüketilmektedir. Oysa daha iyi kalite üzümün yetiştirilmesi halinde üzümden şarap yapımında ülkemiz dünya piyasasında söz sahibi olabilir.

Ege Bölgesindeki bağların dağılımını incelediğimizde bağcılığın küçük üreticilik olduğu ve yeterli kazanç sağlamadığı daha iyi görülür. Bu dağılım diğer bölgelerimizde de hemen hemen aynıdır.

Ege Bölgesinde bağların dağılımı :

2—10	25
10—15	55
15—50	10
50—100	7
100+	3

Üzüm üreticisi daha öncede belirttiğimiz gibi küçük üreticidir.

Bugün ülkemizdeki pekçok üretim dalında olduğu gibi üzüm üretiminde de tam anlamıyla kooperatifleşme yoktur. En gelişmiş kooperatif sadece Ege Bölgesinde çalışan TARİŞ (kuruluş 1937) olup, o da yeterli değildir. Üye sayısı her geçen gün azalmaktadır. Bunun nedeni de kooperatif çalışmalarının üretici tarafından yeterli bulunmaması ve benimsenmemesidir.

Bugün üzüm üreticisi güç durumdadır. Örneğin 9 numara kuru üzüme 1971 yılında verilen taban fiyat 280 kr. tur. Oysa bütün bağlardan bu kalite üzüm elde edilmemektedir. Ve yine aynı yıl gerçekte üreticinin eline geçen para 263,24 kr. olmuştur. 1963 yılında kilosu 240 kr. olan 9 numara çekirdeksiz kuru üzüm 1972 yılında 292 kr. tur. Ama bu tarihler arasında diğer tüketim mallarındaki fiyat artışları % 100'ü bulmuştur. (Örneğin 1970 devalüasyonu).

1971 yılında Ege bölgesindeki bir (1) dekar toprağın masrafı 400-500 TL. arasında olup üzüme verilen ortalama taban fiyat 263 kr. tur. 1 dekardan ortalama 150-200 kilo kuru üzüm elde edildiğine göre dekar başına 526 TL. üreticinin eline geçen ise dekar başına 26 TL. dir. Ege bölgesindeki üreticinin % 55'inin 10-15 dekar bağı olduğuna göre üreticinin ne kadar zor durumda olduğu açıkça görülür.

1972 yılında 292 kr. olan 9 numara çekirdeksiz kuru üzüm taban fiyat 1973 yılında 7 TL. ye çıkarılmıştır. Bunun nedeni; Avrupa üzüm sahalarının dondan dolayı zarara uğraması ve yaklaşan genel seçimlerde bir seçim yatırımı olarak kullanılmasıdır. Ancak bu fiyat o gün çıplak maliyeti 4 TL.'nin üzerinde olan üzüm için gene de yeterli değildir. 1974 yılında ise aynı kalite üzüme 10 TL. taban fiyat verilmiştir. Günümüzde (1975 yılında) diğer mallara gelen zamlara karşın üzüm taban fiyatı değişmemiş ve 9/8/1975 tarih ve 15321 sayılı resmî gazetede 10 TL. olarak açıklanmıştır. Bu yıl bu taban fiyatını çok fazla bulan tüccar üreticiden üzüm almamıştır. Üreticinin üzümü sadece TARİŞ tarafından alınmıştır. 11/10/1975 tarihli gazetelerin verdiği bir habere göre Tariş üreticiden 10 TL.'ye aldığı üzümü 7 TL'den tüccara satmış ve tüccar da bu üzümü 9,5 TL. den ihraç etmiştir. Bu işlem sonuçunda bu işi yapan tüccarlar 44 milyon TL. kazanırken Tariş 66 milyon TL. zarar etmiştir. Bu da, kooperatifleşmenin bu düzen içinde temelde bir çözüm olamadığını açıklar.

Üzüm bağlarında çalışanlar genellikle aile işçileri olmaktadır. Üretici aile ortalaması diğer küçük üretici aile ortalamasından (5 kişi) fazladır. (6.46 kişi). Çalışanların % 21.2'si 6 yaşından küçük, % 17'si 7-15 arası ve % 61.8'i 17 yaşından yukarı olanlardır. Bir diğer açıdansa çalışanların % 47.2'si kadın ve % 52.8'i erkektir. Çocukların da bu denli yoğun olarak çalıştığı üzüm üreticiliğinde eğitim düzeyi çok düşüktür. Üreticinin eğitim süresi ortalama 3 yıl olarak saptanmıştır. Bu da üretimin ne denli ilkel bilgilerle yapıldığının, köy ile şehirdeki eğitim farklılığının bir kanıtıdır.

Üzüm üreticisini en çok ilgilendiren potas ve kredi sorununa baktığımızda bunların da çözümlenemediğini görürüz. Bağlarda kullanılan potasın ithali sadece Tarım Satış Koperatifleri ile Zirai Donatım Kurumuna verildiği halde ve bu kurumlar üreticiye yetecek kadar beyaz potas ithal ettiklerini açıklamalarına karşın beyaz potas hala karaborsadadır! ve üretici potas bulamamaktadır. Ege üniversitesi Ziraat Fakültesinde yapılan çalışmalarda mavi potasın daha yararlı olduğu saptanmıştır. Bu-

nun üzerine mavi potasda karaborsaya düşmüştür.

Üreticilerin Tarımsal kredi olanakları ve sosyal güvenceleri yeterli değildir. Ziraat Bankası (% 23.70) ve Tarım Kredi Kooperatifleri (% 65.27) bütün işletmelere kredi vermektedir, özel bankalar ise 60-80 dekarı olan üreticiye kredi vermektedir. Ancak verilen bu krediler yeterli olmayıp üretici tarafından yılı yılına ödenememekte ve üst üste binmektedir. Ayrıca verilen (örneğin Ziraat Bankası tarafından) tarımsal ilâç kredileri gerekli zamanda verilmemektedir. Zaten zor durumda olan üretici bu kredileri ilâç vb. için değil günlük tüketim gereksinmelerine harcamakta, bu nedenle de tarımsal ilâçlama, gübreleme yeterli olmamaktadır.

ÜZÜM İHRACATIMIZ

Bugün Türkiye'de 300'den fazla çeşit üzüm yetiştirilebilmektedir. Ancak bu üzümlerin büyük bir kısmı iyi kalite olmayıp ihracata elverişsizdirler. En çok ihracatı yapılan (kuru ve yaş olarak) İzmir'in beyaz üzümüdür. Oysaki Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bu üzümden çok daha önce olgunlaşan üzümler vardır. Örneğin Tarsus beyazı üzümü 15 Haziran'da olgunlaşmaktadır ve bu tarihlerde Avrupa piyasasında yaş üzüm yoktur. Ne varki bu üzüm iyi kalite olmadığı ve çabuk tanelendiği için ihracata elverişli değildir. İhraç edilse bile istenilen fiyata satılamamaktadır. Bu bölgelerimizde modern bağcıların geliştirilmesi ve daha iyi cins üzümlerin yetiştirilmesi halinde Avrupa piyasalarında çok daha iyi bir yere ulaşılabilinir

Güneydoğu Anadolu bölgesindeki üzümlerin ihraç edilememesinin bir nedeni başarılı pazarlama yapılamaması, bir diğeri de yolların bozuk olması, bu nedenle üreticinin malını pazara ulaştıramamasıdır. Ayrıca yeterli ve modern soğuk hava depolarının yapılmaması da üzümlerin ziyan olmasına yol açmaktadır.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi yaş üzüm ihracatımız her geçen yıl azalmakta ve ihracaat gelirimiz de düşmektedir.

YILLAR	MİKTAR (KG)	KIYMET TL	KIYMET DOLAR
1967	8034884	7727645	858627
1968	6175032	5648380	627598
1969	20204940	18044562	2004951
1970	18319884	22713537	1606226
1971	15648151	24902592	1676942
1972	13956255	25510042	1822145
1973	9200581	21905813	1564701
1974	4974553	15408816	1121697

KAYNAK : İGEME Enformasyon Bülteni, Ağustos 1975

Ege bölgesi çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde birincidir ve en çok buranın üzümü ihraç edilir. Ancak bu bölgedeki üzümlerin kurutulması dikkatli yapılmadığı için dış piyasada bazen geri çevrilmektedir. (Örneğin, 1970 tarihli gazetelerde, Amerika'ya ihraç edilen çekirdeksiz kuru üzümlerimizin çok çöplü çıkması nedeniyle geri gönderildiği yazılmaktaydı.)

Çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında Türkiye 80-100 ton ile Amerika'dan sonra ikinci gelmektedir. Üzüm ihraç geliri, tüm tarım ihraç gelirinin % 60'ını oluşturur. 1967 yılında 72182337 kg kuru üzümden ihraç geliri olarak 22675000 dolar kazanılmıştır. 1972 yılında 114585000 kg çekirdeksiz kuru üzüm ihraç

edilmiş sağlanan gelir ise ancak 33.112.000 dolar olmuştur. Açık olarak görüldüğü gibi üzüm ihraç gelirimiz azalmıştır. Üzüm ihracatımız ayrıca dış ülkeler tarafından da çeşitli yollarla baltalanmaktadır.

TABLO V :

Yıllar	Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimi (kg)	İhracat (kg)	Kıymet (1000 Dolar)	Fiyat kr/kg
1967	121.600.000	72.182.337	22.675	283
1968	99.000.000	74.112.758	22.555	274
1969	86.000.000	75.883.195	22.790	270
1970	117.000.000	69.077.935	20.846	316
1971	120.000.000	86.069.484	21.724	318
1972	120.000.000	114.585.000	31.112	353

Kaynak : Ticaret Bakanlığı 1961-1972 Yıllık İhracat Başlıca Maddeleri

Diğer bütün küçük üreticilerin sorunları üzüm üreticilerinde de aynıdır, yalnızca özel değişiklikler göstermektedir. Bugün emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan ülkemizde üzüm üreticisinin yeterli kalkınması sağlanamamıştır. Yüzyıllardan beri üzüm yetişen Türkiye'de hala çözümlenememiş ilâç, gübre, potas ve taban fiyat sorunu vardır.

Devalüasyonun Tanımı :

Bir ülkenin parasının başka ülkelerin paralarına göre değerinin düşürülmesine devalüasyon denir. Dış ticarette yani bu ülkenin dış ülkelerle olan ilişkilerinde, ödemeler dengesinde meydana gelen problemleri çözümleme yöntemlerinden birisi de devalüasyondur. Herhangi bir ülkenin dış ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinde, o ülkenin dış ülkelere sattığı/verdiği her türlü (mal, hizmet, borç vs.) değer ile dış ülkelerden aldığı değerler arasındaki dengeye «ödemeler dengesi» denir. Buna göre eğer o ülkenin sattığı/verdiği mal, hizmet, borç, vs. gibi değerler aldıklarından az olursa «ödemeler dengesi açığı» vardır denir. İşte devalüasyon bu açığı kapatmak için yapılır.

Devalüasyonla yapılmak istenen ihraç mallarının fiyatlarını diğer ülkeler için ucuza getirmek ve dolayısıyla ihracatı artırmak ve ithal mallarının fiyatlarını yükselterek iç piyasada ithal mallarına olan talebi azaltmaktır. Örneğin 1 Doların 10 TL. olduğunu varsayalım. Yapılan devalüasyon sonunda 1 Dolar karşılığı 20 TL. olarak tespit edilmiş olsun. Bu durumda yabancı bir ülke devalüasyondan önce 1 Dolar karşılığı 10 TL. lik mal alırken şimdi 1 Dolar karşılığında 20 TL. lik mal alabilecektir. Yani ihraç ettiğimiz mallar yabancılara göre yarı yarıya ucuzlamış olacaktır. İthalatta ise tam tersi olacak ve ithal malları iki misli pahalıya alınacaktır.

Devalüasyonun uygulanmasına «dış ödemeler dengesi açığını» kapatmak dışında başka nedenlerden dolayı da başvurulabilir. Örneğin Dünya pazarlarındaki payını artırmak, rakiplerini geride bırakmak isteyen ülkeler de bu yolu deneyebilir. Ancak, bu durumda rakip ülkelerin de aynı şekilde devalüasyon yaparak, bütün girişimleri etkisiz hale getirebilme olanakları vardır.

Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye Açısından Devalüasyon :

Daha önce açıklandığı gibi devalüasyon temelde ihracatı artıracağı ve ithalatı kısacağı düşünülerek alınan bir tedbirdir. Ancak devalüasyonun ülke ekonomisinin tümünü kapsayan etkileri vardır. Türkiye gibi azgelişmiş ya da geri bıraktırılmış ülkeler açısından devalüasyonun amaçlarının gerçekleşme şansının ve devalüasyonun etkilerinin anlaşılabilmesi için bu ülkelerin ekonomik yapıları hakkında kısa bir açıklama yapmakta fayda vardır.

Emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye gibi az gelişmiş ülkeler emperyalist ülkelere bağımlı bir çarpık sanayileşme içerisindedirler. Sanayi, montaj, taşaron ve dayanıksız tüketim malları sanayi niteliğinde olup teknoloji, yatırım malları, temel girdiler vs. gibi yollardan uluslararası tekelci sermayeye bağımlı durumdadır. İhraç mallarının büyük kısmını tarımsal ürünler kapsamaktadır. Öte yandan azgelişmiş ülkeler ham madde, maden ve tarım ürünleri vs. ihracatında alıcı durumunda olan tekeller bu malları değerlerinden düşük fiyatla almakta ve öte yandan ithal edilen mallar uluslararası tekeller tarafından değerlerinin çok üzerinde satılmaktadır.

Şimdi devaülasyonların amaçlarının Türkiye gibi azgelişmiş ülkeler açısından geçerliliğini inceliyelim. Önce ihracatı ele alalım. Emperyalist-kapitalist sistem içersinde yer alan azgelişmiş ülkelerin

ihracatlarının 4/5'i, sayıları çoğunlukla 1 ile 4 arasında değişen tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ihracat yapısında % 74-86 oranında tarım ürünleri, % 5-7 oranında madencilik ve taş ocakları ürünleri ve % 14-20 oranında sanayi ürünleri yer almaktadır. 1971 yılı ihracatına göre pamuk, yaprak tütün, kabuksuz fındık ve üzüm gibi bu dört tarımsal ürünün tarımsal ihracatın % 78,4'ünü, genel ihracatın ise % 56,9'unu kapsadığı görülmektedir.

Devalüasyon neticesinde bu ürünlerin ihracatının artması, çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Herşeyden önce tarımsal ürünlerin stoklarının bulunması gerekir, yoksa kısa dönemde bu ürünlerin arzını artırmak mümkün değildir.

Öteyandan azgelişmiş ülkelerin ihraç ettiği tarımsal ürünlerin devaülasyon nedeniyle fiyatlarındaki düşmeler, dünya piyasalarında bu mallara olan talepte fazla bir değişiklik yapmayacaktır. Örneğin 1969'da tarımsal ürünlerin toplam ihracat içindeki payı % 75,4 iken, Ağustos 1970 devalüasyonuna rağmen bu pay 1970'de % 75,2 ve 1971'de % 72,6 olmuştur. Bu durumda Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerin ihraç mallarına talep zayıf kalmaktadır.

Öteyandan devalüasyonun ithalâtı azaltacağı ve sanayileşmeyi olumlu yönde etkileyeceği görüşü de Türkiye gibi Emperyalist-kapitalist sistem içersinde ve sanayileşmenin dışa bağımlı bir şekilde geliştiği ülkeler için geçerli değildir. Örneğin Türkiye'de 1947'den itibaren devamlı olarak bugüne kadar dış ticarette aleyhte bir açık mevcuttur.

Sanayileri teknoloji, yatırım malları, temel girdiler vs. bakımından uluslararası tekelci sermayeye bağlı olan azgelişmiş ülkelerin ithalâtı bunlar üzerine olmaktadır. Bu nedenle devalüasyon neticesinde ithal malları fiyatlarındaki artışlar nedeniyle bunlara olan talebin azalması beklenemez. Sadece lüks tüketim malı ithalâtı azalabilir. Devalüasyon sonucunda ithal edilen malların ülke içinde üretimi daha cazip hale gelir. Ancak ülke içinde yeteri kadar sermaye birikiminin olmaması bu eğilimi engeller. Öteyandan azgelişmiş ülke sanayiinin emperyalizmin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmiş olması başlıca engeldir. Uluslararası tekelci sermaye ve onunla bütünleşmiş yerli tekelci sermaye kârlarını azamileştirmek amacıyla geniş kitlelerin aleyhine hareket ederler.

Devalüasyon sonucunda ithalât daha pahalıya malolur. Ülke içindeki sanayiciler girdilerdeki ve dolayısıyla maliyetlerdeki bu artışları mal fiyatlarına yansıtmakta gecikmez. Sanayi kesiminde üretilen malların fiyatlarının artışı karşısında tarım kesimi de fiyat artışlarına gitmek durumunda kalır. Oysa devalüasyondan yararlanabilmek için iç fiyatların artışını önlemek gerekmektedir. Ancak devalüasyon ithal fiyatlarındaki artışlara neden olarak başlı başına fiyatları yükseltici bir etkiye sahip olmaktadır. İç fiyatlardaki artışları önlemek için iç talep düzeyini kısarak kredileri azaltmak yani kârlarda bir düşme meydana getirmek gerekmektedir. Fakat yukarda da değindiğimiz gibi iç fiyatlar yükselirken kârlar lehinde bir gelişme ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi devalüasyonun ithalâtı azaltıp ihracatı teşvik edeceği şeklindeki varsayım azgelişmiş ülkeler açısından geçerli olmamaktadır. Devalüasyon, ekonomik yapıları aynı olan, hemen hemen aynı malları üretip tüketen

ülkeler arasındaki ticarette başarıya ulaşabilir. Örneğin ABD'nin yapacağı bir devalüasyon Federal Almanya'da üretilen Volskwagen arabalarının fiyatlarını artırarak ithalâtını azaltabilir. Veya böyle bir durum Japon malları için söz konusu olabilir. Böylece ithalâtta meydana gelebilecek bir azalma o ülkenin benzer mallar üreticilerini koruyabilir. Ancak fakir ve zengin ülkeler dünya pazarı için aynı malları üretmemektedirler. Türkiye ve benzeri ülkeler ekonomileri için, yatırım ve ülkedeki çarpık sanayi için gerekli olan malların ithalâtı gereklidir. Ve bunlar ülke içinden sağlanamamaktadır. Buna karşılık bu ülkelerin ihracat pazarları fiyatları düşünce, otomatik olarak genişleyememektedir. Bu ülkelerde devalüasyonun etkisi aslında dezavantajlı durumda olan ticaret hadlerini daha da kötü bir duruma sokmaktadır. (İthal edilen malların fiyatları ihraç edilen malların fiyatlarından daha fazla artacağı için dış ticaret açığını fazlalaştırır.) Ve nihayet ithalât ekonomide çok önemli bir bölümü kapsadığından iç fiyatları artırmaktadır. Neticede devalüasyon genel olarak üç grubu kazançlı duruma sokmaktadır; ihracatçılar, ihraç mallarının yabancı alıcıları ve ekonomik bozulma nedeniyle ülke iş çevrelerine hakim olan yabancı ve yerli tekeller.

Devalüasyonun azgelişmiş ülkeler yönünden bütün bu olumsuz yanlarına rağmen, azgelişmiş ülkelerin gelişmiş kapitalist ülkelerden çok daha yüksek oranlarda ve sık sık devalüasyona başvurdukları görülmektedir. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi 1948-1967 döneminde değişik bölgeler arasındaki devalüasyon nisbetlerinde açık bir çelişki vardır.

Bölgeler	**(1948-1967) Ülke sayısı**	**Ortalama ağırlıklı devalüasyon yüzdesi**
Avustralya, Kanada, Y. Zelanda, ABD.	4	% 5,2
Avrupa	20	% 23,5
Orta-Doğu	12	% 38,4
Asya (Japonya hariç)	14	% 46,1
Afrika	36	% 47,6
Latin Amerika	23	% 62,2

Kaynak : M.G. de ureis «The Magnitudes of Exchange Devaluations» Finance and Development No: 2, 1968, p. 10

Emperyalist ülkeler, azgelişmişlere göre ödemeler dengesinde daha az problemlerle karşılaşmakta ve dolayısiyle daha az ve düşük oranlarda devalüasyon yapmaktadırlar. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Herşeyden önce sanayileşmiş ülke, kendi makinaı ve teçhizatını üretebilir, tecrübeli mühendis ve kalifiye işgücü arzına sahiptir. Bu avantaj, sanayileşmiş ülkelerin üretimlerini dünya pazarlarındaki talep değişmelerine kolayca uydurabilmelerini sağlar. Bunun yanında sanayileşmiş ülkeler, ihracat yoluyla elde ettikleri gelirler için bir veya birkaç mala bağlı değildirler. Bir grup mal için piyasa talebinde meydana gelecek bir düşmenin emperyalist ülkelerin ödemeler dengesi üzerindeki etkisi sınırlı olacaktır. Azgelişmişlerin ise sanayi, tarım ve madencilik yapıları dışa bağımlı olduğundan ve bilhassa madenci-

lik alanındaki ve tarımdaki üretimin gelişmiş kapitalist ülkeler ihtiyacına yönelik olması ve bu malların arzının kısa vadede dünya pazarlarındaki talep değişikliğine oranla artırılamaması yüzünden devalüasyon yoluyla bu malların fiyatlarının düşürülmesi emperyalist ülkelerin yararına olacaktır.

Emperyalist ülkelerin diğer bir avantajları da sigortacılık, bankacılık gibi hizmetlerden de gelir sağlamaları ve büyük ticarî filolara sahip olmalarıdır. ABD, İngiltere gibi emperyalist ülkelerin döviz kazançlarının en önemli kaynakları ülke dışı yatırımlar ve borç vermekten elde ettikleri faizler yoluyla ortay çıkmaktadır. ABD ve İngiltere'nin döviz kazançlarının % 30 ile % 35 arasındaki payı, hizmetlerden sağlanmaktadır. Emperyalist-kapitalist sistemin içinde yer alan geri bıraktırılmış ülkelerin bazılarının dış ticaret dışında, ülke dışında çalışan işçilerin gönderdiği dövizlerle sağladığı gelir çalışılan ülkenin ekonomik şartlarına sık sıkıya bağlıdır ve bu nedenle istikrarlı değildir. Batı Almanya gibi emperyalist ülkenin karşılaştığı herhangi bir bunalımda işten ilk çıkarılan yabancı işçiler olmaktadır. Bu nedenle azgelişmiş ülkenin elde ettiği bu dövizler bu kategoriye alınmamalıdır.

Azgelişmiş ülkeler, dış ticaret açıklarını kapatabilmek ve bir yerde iflası önleyebilmek için ihtiyaç duydukları dövizi uluslararası mali kuruluşlar ve dış ülkelerden borçlanma ile karşılama yoluna giderler. Borç alınan bu uluslararası kuruluşlar, emperyalist ülkelerin kontrolünde ve onların çıkarları doğrultusunda çalışmaktadır. Bu kuruluşlar ise verdikleri kredilerin ve faizlerin zamanında ödenmesini isterler. Üstelik ödemenin verdikleri döviz cinsinden yapılmasını şart koşarlar. İşin canalıcı noktası Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası vb. kuruluşların ve emperyalist ülkelerin, kredi veya borç verdikleri azgelişmiş ülkelerin ekonomilerini kontrol etmeleridir. Azgelişmiş ülkelerin borç veren uluslararası mali kuruluşlara borçlarını ve faizlerini kısıtlı bir zaman içinde ödeyebilmeleri hızlı bir sanayileşmeyle mümkündür. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu ülkelerin bağımsız bir şekilde sanayileşmeleri ve dünya pazarlarında emperyalist ülkelere rakip olmaları mümkün değildir. Böylece ödemeler dengesinde açıklar yaratan şartlar, azgelişmiş ülkelerin, krizleri önlemek için uluslararası mali kuruluşlardan sağlanan imkânlarla daha da güçlenmiş olur ve azgelişmiş ülkeler kısır bir döngü içersine girer.

Esasta azgelişmiş ülkelerde yapılan devamlı devalüasyonlar, bu ülkelerin iç fiyat yapısını dış fiyat yapısına devamlı olarak ayarlamaları sonucunda meydana gelmektedir .

Yukarda sayılan nedenlerle devamlı dışticaret açığı ile karşılaşan azgelişmiş ülkeler üzerinde bir de Uluslararası Para Fonu (IMF)nun baskısı mevcuttur. Uluslararası Para Fonu sayıları toplam oyların 3/4'ünü ellerinde bulunduran emperyalist ülkelerin hakimiyetinde uluslararası mali bir kuruluştur. 2 Eylül 1975 yılında yapılan IMF toplantısında ülkelerin payları tekrar düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme petrol üreticisi ülkelerin lehine olmasına rağmen, emperyalist ülkelerin kontrolünü pek etkilememiştir. Bu kuruluş, ödeme güçlüğü çeken ülkeleri devalüasyon yapmaya zorlamakta, aksi halde bu ülkelere verdiği kredileri keseceği tehdidini yapmaktadır. Uluslararası Para Fonu bu yöndeki baskılarına ge-

rekçe olarak ilgili ülkedeki fiyat istikrarının sağlanması gerekliliğini göstermektedir. Halbuki azgelişmiş ülkelerin yapacağı devalüasyonlar daha önce de belirtildiği gibi sonuçta enflasyonu yani hızlı fiyat artışlarını körükleyici olmaktadır. Örneğin Türkiye'de Uluslararası Para Fonu'nunda tavsiyesiyle uygulanan 1970 devalüasyonundan sonra fiyat artışları % 30'a ulaşmıştır.

Açıkça görülüyor ki Uluslararası Para Fonu'nun niteliği ve azgelişmiş bir ülkede yapılacak devalüasyonun emperyalist ülkelere sağladığı yararlar gözönüne alındığında bu kuruluşun azgelişnın sömürü düzeninin devamı için kullanıldığı açığa çıkmaktadır.

Emperyalist-kapitalist sistem içersinde geri bıraktırılmış bir ülke olan Türkiye'nin dışticaret yapısı diğer geri bıraktırılmış ülkelerinkinden pek farklı bir durum göstermemektedir. Dolayısıyla yukarıda genel olarak azgelişmiş ülkeler için sıraladığımız sorunlar Türkiye'nin bugüne dek yaptığı devalüasyonların temel nedenlerini oluşturmaktadır. Türkiye'de 1971 yılına kadar 3 büyük devalüasyon yapılmıştır. Bunlar 1946, 1958 ve 1970 devalüasyonlarıdır. Bu arada gerek 1958 gerek 1970 devalüasyonları Uluslararası Para Fonu'nun çalışmaları ve isteği doğrultusunda yapılmıştır.

1971 yılından sonra paralarını dalgalanmaya bırakmış Avrupa memleketlerinin paralarına göre % 2-%5 arasında değişen devalüasyon ve revalüasyonlar yapılmıştır. Bu ayarlamalar sonucunda Türk parası (1975'te) Mark itibariyle, Amerikan dolarına göre % 6,7 ve İngiliz Sterlinine göre %8.2 oranında değer kazanmış, Alman markına göre % 45,5, İsviçre frankına göre % 61,8 ve Fransız Frankına göre % 21,6 oranında değer kaybetmiştir.

Son verilere göre, Türkiye'deki enflasyon yüzde 30'luk seviyesini sürdürmektedir. Parasal görünüm kritik bir safhaya girmiş ve paranın dolanımı yıllık olarak % 39'luk bir oranda artışını devam ettirmiştir. GSMH (Gayrisafi Millî Hasıla) yıllık olarak % 7,5 oranında artarken dışticaret açığı beş katı bir nisbette çoğalmaktadır. Döviz rezervleri ise Eylül 1974 den bu yana % 20'den fazla düşüş kaydetmiştir. (Veriler International Reports'un 18 Nisan 1975 tarihli sayısından alınmıştır.)

Bu göstergelerin ortaya koyduğu gerçek, Türkiye'nin tehlikeli bir yol kavşağına gelmiş olduğudur. Tüm emperyalist-kapitalist sistemin içinde bulunduğu bunalım içinde çıkmazlarla bocalıyan Türkiye ekonomisinin sorunları hiçbir şekilde devalüasyon gibi kısa vadeli tedbirlerle halledilemez. Sorunlar yapısaldır ve emperyalist-kapitalist sistem içinde ve kapitalist düzen içinde ne yapılırsa yapılsın kitlelerin ihtiyaçlarını karşılama olanağı yoktur.

HAŞHAŞ SORUNU

Geçen sayılarımızda incelenmesine başlanan çeşitli tarım dallarındaki küçük üreticilik, bu sayıda haşhaşı konu almış, haşhaş üretiminin yanısıra haşhaşı uluslararası bir sorun haline getiren oyunlar elde olan sayısal değerlerle açıklanmıştır.

Seçimler öncesinde, ABD Türkiye'ye uygulamakta olduğu silâh ambargosunu kısmen kaldırdığını bildirmiştir. Aslında ambargo kaldırılmamış, sadece Türkiye'nin daha önce parasını ödediği 185 milyon dolarlık çeşitli tipten silâhın gönderilmesine başlanması kararlaştırılmıştır. Sermaye partilerinin bir başarıymışçasına gösterdikleri bu karar, emperyalizmin seçimler arifesinde MC hükümetine bir destek hareketiydi. Ama emperyalizmin her yardımı (!) belirli külfetleri de birlikte getirmektedir. Ambargonun kaldırılmasına karşın, ABD Türkiye'den haşhaşla ilgili yeni ödünler istemektedir.

Ambargonun kısmen kaldırılmasının yanısıra, 1975-76 döneminde haşhaş ekimi yapacak üreticilere, ekim izin belgelerinin verilmeye başlanması ile, Çağlayangil'in ABD'den dönüşünün aynı güne rastlaması oldukça ilginçtir. Haşhaş sorunu yine gündemdedir ve konuyu her yönüyle incelemek gerekmektedir.

Bugün Türkiye'de Afyon, Burdur, Denizli, İsparta, Konya, Kütahya, Uşak illerinde yaşıyan yaklaşık olarak 90 bin küçük üretici aile geçimini haşhaştan sağlamaktadır. Bu sayı doğrudan haşhaş üreten kesimi kapsamakta, haşhaş tarımında çalışan mevsimlik işçilerle, topraksız köylüler ve haşhaşa bağlı imalat dallarında çalışanlar bunun dışında kalmaktadır. 1971 haşhaş yasağından önce, tohumdan yağ üreten 1263 yağhanede çalışan yaklaşık 2200 işçinin de geçimi haşhaşa bağlıydı.

Bu kadar çok insanın geçim kaynağı olan haşhaşa uluslararası önem kazndıran ürün, bu bitkiden elde edilen afyondur. Afyon, haşhaş kapsülünün teknik olgunluk devresinde çizilip, çıkan kıvamlı sıvının toplanmasıyla elde edilir. Afyonun işlenmesiyle meydana gelen alkoloidler ilâç endüstrisinin önemli hammaddeleridir. Bunlar, morfin, kodein, tabain, papaverin, narkotin, kodamin ve narcein olarak sayılabilir. İçlerinde keyif verici olanlar morfin ve kolay bir işlemle morfinden elde edilen eroindir. Bunların dışında haşhaşın tohumundan yağ çıkarılmakta, arta kalan küspe hayvan yemi, kurumuş sapları da yakacak olarak kullanılmaktadır. Haşhaş kapsülleri ortalama olarak % 0.3 oranında morfin içerir.

Görüldüğü gibi haşhaş tohumundan kapsülüne, sapından yağına değin birçok kullanım alanları olan verimli bir bitkidir. Haşhaş ekimi yapılan arazi büyük ölçüde kıraç, sulama olanaklarından yoksun, erozyona uğramış ve bitki yetiştirme gücü son derece düşük topraklardır. Haşhaş ekimi yapılan dağ ve orman içi köylerinde, haşhaşın yerini tutabilecek başka bir bitki türü yoktur. Birim arazi başına en yüksek gelir haşhaş üretiminden sağlanmaktadır. (1) Halkımız için bu denli değerli olan bu bitkinin ekimine ayrılan alan siyasi iktidarların politikalarına bağımlı olarak yıldan yıla değişmeler göstermiş, 1950-1960 döneminde 40.000 hektara ulaşan haşhaş ekim alanları, 1970'de 10.000 hektara

---

(1) TMO Yayınları .

kadar düşmüştür. Özelikle AP iktidarları sırasında ekim alanları büyük ölçüde azaltılmış 1960' da 42 ilde ekim yapılırken, 1967' de bu sayı 21'e, 1969'da 11'e, 1971' de ise 7 ile indirilmiştir. Aşağıdaki çizelgede giderek azalan haşhaş ekim alanları ve yıllara göre üretim miktarları görülüyor.

Çizelge 1

—Türkiye'de Haşhaş Ekim Alanları, Tohum ve Afyon Üretimi—

Yıllar	Ekilen Alan (1000 Hek.)	Afyon Sakızı (Ton)	Tohum (1000 Ton)
1933	44	250	9
1937	26	208	7
1940	30	223	26
1945	26	108	6
1950	28	160	10
1955	44	300	20
1960	42	368	25
1965	22	83	11
1966	24	130	12
1967	20	90	7
1968	13	125	8
1969	16	127	11
1970	10	60	6
1971	13	146	13

Kaynak : TMO Kayıtları.

Çizelgeden bazı yıllarda, ekilen araziye oranla verimin az olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri, haşhaş tarımının kuru şartlarda yapılması, sulamanın yağmura bağlı kalması ve ekim alanlarının verimsiz olmasıdır. Çizelgeden yaklaşık olarak afyon sakızının ortalama verimi 0,8 kg/dekar, tohumun ise 53 kg/dekar olduğu hesaplanmıştır. 1971 yılında ise afyonda 1,08 kg/dekar, tohumda ise 100/dekar verim görülmüştür.

1971 yasağından önce, haşhaş tohumuyla uğraşan üreticilerin büyük bir yüzdesi 1-25 dekar arasındaki toprağı işlemekteydi. Bunların da büyük çoğunluğunu 5 dekarlık aile işletmeleri oluşturmaktaydı. Aşağıdaki çizelgede, haşhaş ekilen 7 ilden, örnekleme yöntemiyle seçilen 170 köyde yapılan araştırmalara göre, toprak dağılımı görülmektedir.

Çizelgede tarımla uğraşanların yarısının, tarım işçisi, topraksız veya 10 dekara kadar toprağa sahip olan köylülerden oluştuğu açıkça görülüyor. Bu yıl bir hükümet bildirisiyle açıklandığına göre bir aile en fazla 5 dekar toprağa ekim yapabilecektir. Bütün bunlardan, tütün, fındık ve ayçiçeğinde olduğu gibi, haşhaş tarımında da küçük üreticiliğin yaygın olduğu sonucuna varıyoruz.

Bölgede haşhaş tarımı, 1971 fiyatlarıyla dekar başına yaklaşık 2100 TL. ortalama gelir sağlamaktaydı. Buradan 5 dekar toprağı olan bir üretici ailenin geliri 2100x5 : 10.500 TL. olarak bulunmuştur. Bütün bir ailenin yoğun emeği karşılığında kazanılan bu para, net gelir olmayıp üretim masraflarınıda içinde taşımaktadır. Diğer tarım ürünleriyle karşılaştırıldığında, haşhaş gelirinin daha yüksek olduğunu

Çizelge 2

—Haşhaş Ekicisi 7 İlden(Afyon, Denizli, Burdur, İsparta, Konya, Kütahya ve Uşak) Örneklemeye Giren 170 Köyde Toprak Dağılımı—

	Tarım İşçisi	Topraksız Köylü	1-10 dek.	10-25	26-50	51-75	76-100	101+
Afyon	% 19.3	% 10.0	% 19.0	% 13.0	(geriye kalanlar)			
Burdur	20.0	6.8	19.6	10.0	(geriye kalanlar)			
Denizli	15.4	10.7	30.0	11.9	20.3	8.2	2.1	1.4
İsparta	15.7	13.3	29.7	9.3	18.2	8.4	2.9	2.5
Konya	15.8	15.7	30.2	11.7	17.1	5.4	2.3	1.5
Kütahya	15.3	16.3	15.3	11.0	23.5	9.6	4.4	3.7
Uşak	18.9	10.1	21.5	12.5	23.5	9.2	3.0	1.3

Kaynak : Haşhaş Ekim Bölgesi Envanter Çalışmaları.

görmekteyiz. Ancak bunun yeterli ve üreticinin emeğinin karşılığı olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Bölgede aileler, haşhaş ekimi dışında az sayıda (5-6) keçi yetiştirerek olanaklarını arttırmaya çalışırlar.

Her yıl üretilen afyon sakızı, tohumu ve kapsül TMO (Toprak Mahsülleri Ofisi) tarafından hükümetçe saptanan fiyat üzerinden alınmakta, alınan afyon ilâç hammaddesi olarak ihraç edilmekteydi. Yıllara göre ihracat miktarları ve değerleri aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 3 — Türkiye'nin Afyon,Tohum ve Kapsül İhracatı (1960-1970)

	Afyon Sakızı Miktar (Ton)	Afyon Sakızı Değer (1000 TL.)	Tohum Miktar (Ton)	Tohum Değer (1000 TL.)	Kapsül Miktar (Ton)	Kapsül Değer (1000 TL)	Toplam Değeri (1000 TL.)
1960	103	17.974	2.207	2.586	—	—	20.560
1961	64	12.474	361	531	—	—	13.005
1962	116	14.896	304	617	—	—	15.513
1963	146	18.319	85	191	—	—	18.570
1964	189	21.286	814	2.188	—	—	23.474
1965	257	29.242	1219	4.244	—	—	33.491
1966	303	35.771	1268	6.987	—	—	42.758
1967	151	17.282	1621	4.394	4.275	2.873	24.549
1968	111	13.035	1949	6.366	6.525	4.605	24.006
1969	118	15.503	2535	11.147	12.629	8.101	34.751
1970	77	13.229	2875	17.444	10.836	11.766	42.439

Kaynak : TMO Yayınları

Yıllara göre ekim alanlarında dalgalanmalar bulnduğundan, ihraç edilen miktarlarda da düzenli bir değişme görülmüyor. Çizelgede, 1967 yılından sonra kapsülün de ihraç edildiğini görüyoruz. Çizimden sonra kurumuş kapsüller belli oranda afyon içerirler. Bu yüzden, kapsüller de alkoloid hammadesi olarak ihraç edilmeye başlanmıştır. Çizelgede görüldüğü gibi 1970 yılında 1 kg afyon 172 TL, 1 kg tohum 6 TL ve 1kg kapsül ise 1 TL'den ihraç edilmiştir. Tümü dışarıya ihraç edilen afyon sakızı ve kuru kapsüllerin tek alıcısı

TMO idi. Öte yandan tohumun bir kısmı TMO'ya satılırken diğer kısmı da haşhaş üreten yağhaneler tarafından satın alınmaktaydı.

Şimdi de kısaca dünyadaki afyon üretimine bir göz atalım. Genel olarak dünya afyon üretiminde Hindistan birinci, Türkiye ikinci, Rusya ise üçüncü sırayı almaktadır. 1965-68 yıları arasında dünya afyon üretimi 800-900 ton, ihracat toplamı ise 600-700 ton dolaylarında olmuştur. Oysa yapılan tahminler dünya ilaç sanayii ham afyon ihtiyacının 1500 ton olduğunu göstermektedir. (Uyuşturucu Maddeler Kontrol Organı Raporu - Birleşmiş Milletler)

1971 yılına değin haşhaş üretimini ve küçük üreticileri kısaca inceledikten sonra, şimdi de haşhaş yasağına, onun nedenleriyle sonuçlarına geçebiliriz.

1971 yılında, ülkede açık faşizmin egemen olduğu dönemde iktidarda bulunan Nihat Erim hükümeti, ekim bölgesinde getirebileceği ekonomik kayıpları hiçe sayarak haşhaş üretimini yasaklıyan ünlü kararını almıştır. Amerikan gençliğinin beyaz zehir tutkusunu önlemek gibi insancıl (!) bir amaç uğruna haşhaş ekimi yasaklanırken, geçimini haşhaş üretimine bağlamış yüzbinlerce Türk köylüsünün insan olduğu unutulmuştur.

1970'lerde Amerikan gençliğinin büyük bir bölümü eroin, morfin ve LSD gibi uyuşturucu maddeler kulanmaktaydı. Bu gençlerin ailelerinin uyuşturucuların ABD'ye sokulmasının engellenmesi yolunda oluşturdukları kamuoyu, ABD hükümetinin Türkiye'deki haşhaş ekiminin yasaklanması yolundaki baskılarında etkin olmuştur. Ancak burada daha önemli bir etkenden sözetmek gerekir. ABD'de LSD gibi yapay uyuşturucu maddeleri üreten ilâç tekelerinin varlığı. Nitekim son yılarda Abbott Laboratories, Penick ve Mallinccockdt gibi çokuluslu tekellerin ürettikleri bu maddelerin satışlarında artışlar görülmüştür. Bunlardan Abbott'un Türkiye'de faaliyette bulunan % 100 Amerikan sermayeli bir de şubesi vardır.

Kısaca açıklanan nedenlerle ABD hükümeti, ülkesine giren eroinin büyük ölçüde Türkiye çıkışlı olduğu gibi gerçek dışı bir iddiayı tezgâhlamış ve dikkatleri Türkiye üstüne yöneltmiştir. Böylelikle bir yandan yapay uyuşturucuları üreten tekellerin kârlarını arttırırken, diğer yandan da Amerikan kamuoyunu bir süre oyalamıştır. Oysa afyon, Hindistan, İran, Afganistan, Avusturya, Fransa ve Belçika'da da üretilmekteydi. Bu ülkelerden alınan afyon Mafia örneği cinayet ve soygun şebekeleri kanalıyla ABD'ye sokulmaktaydı. Sözü geçen çevrelerle içli-dışlı olan ABD hükümetinin onlardan bu işe son vermelerini istemesi olanak dışıydı .

Türkiye'de bir yandan haşhaş ekimi yapılan arazinin fakirliği ve başka bir bitki ekilmesine uygun olmayışı; diğer yandan değerli ürünler veren haşhaşa, devletin verdiği fiyatların düşüklüğü nedenleriyle, üreticilerinin üretimlerinin bir bölümünü TMO'ya satarken, diğer bir bölümünü resmî olmayan yollardan elden çıkarmalarına yolaçmaktadır. Üreticilerin bu yolla satıkları ürüne verilen fiyat da pek yüksek olmayıp, ancak bir ölçüde geçimine katkıda bulunmaktadır. Resmî olmayan biçimde el değiştiren haşhaşa asıl kazanç kaçakçılık şebekelerinin olmaktadır. Birleşmiş Milletler raporlarında 1 kg eroinin New York piyasasında kaçak fiyatı 25.000 dolar olarak belirtilmektedir.

Hükümetlerin kaçakçılığı önlemek amacıyla aldıkları güvenlik

tedbirleri her nedense(!) başarılı olamamakta, afyon kaçakçısı diye ancak ilk elden aracı olan kişiler yakalanmaktadır. Kaçakçılk şebekelerinin ardında bulunan ve bir bölümü sermaye sınıfının gözde isimleri olan patronlara ise hiçbir güvenlik kuvvetinin eli uzanamamaktadır. Kötü bir milliyetçilik hastalığına tutulmuş bir parti senatörünün iki yıl önce Fransa'da afyon kaçakçılığından kazara yakalandığı, hâlâ akıllardadır.

Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması sonucu üreticilerin yıllık tarımsal gelir kaybı 290 milyon liradır. (TMO Yayınları). Buna ek olarak haşhaşla ilgili yağ ve torba imalâtı, ulaşım ve ihracat gelirleri toplam kaybı ise 138 milyon lira dolaylarındadır. Ayrıca yurt içinde üretilmeyen alkoloid ithalinden dolayı ödenen dövizler de buna eklendiğinde 1971-1972 fiyatlarıyla, Türkiye'nin haşhaş ekimi yapmaması sonucu yıllık gelir kaybının 500 milyon liranın üstünde olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayı büyük bir termik santralın yapımı için gerekli olan paraya eşdeğerdir.

Yasaklama kararının bedeli olarak ABD'nin tazminat adı altında ödiyeceği yardım tutarı ise 525 milyon liraydı. Bu tutarın ancak bir bölümü üreticiye ödenmiş, önemli bir bölümü ise haşhaş ekim yasağını denetlemek için güvenlik kuvvetlerine araç-gereç sağlama yoluyla verilmiştir. Üretim bölgesinin ancak bir yıllık gelir kaybına eşit olan bu paranın yetersizliğinden söz etmeye sanırız gerek yok.

1973 seçimlerinden sonra iktidara gelen koalisyon hükümeti, halkın artan tepkilerini de gözönünde bulundurarak haşhaş ekim yasağının kaldırılması yolunda halkçı nitelikte bir karar almıştır. Yasaktan en çok etkilenen Afyon, Burdur, Denizli, İsparta, Kütahya, Konya ve Uşak illerinde yeniden üretime başlanmıştır. Yine bu dönemde Afyon'da haşhaş kapsülünden ilaç sanayiinin temel hammaddelerinden olan alkoloidleri üretecek bir fabrikanın da kurulmasına karar verilmiştir. TMO tarafından tamamlanan çalışmalara göre yılda 20.000 ton haşhaş kapsülü işleyecek olan fabrika 400 milyon liraya çıkacaktır.

Hazırlık çalışmalarının bitiminden sonra fabrika ihaleye konmuş, Batı Almanya, Yugoslavya, Hollanda, Belçika ve Polonya'dan olumlu teklifler alınmıştır. Ancak bu teklifler TMO ihale dosyasında, Şubat 1975'den beri bekletilmektedir.

Şimdi de TMO tarafından ithal edilen ilaç hammaddeleri alkoloidlerin fiyatına bir göz atacak olursak, morfin, morfin klorohidrat ve kodein fosfatın 12.000 TL/kg, kodeinin ise 14.000 TL/kg olduğunu görürüz. Tekel fiyatlarıyla satın aldığımız bu ürünlerin hammadelerini kaça satıyoruz? 1970 yılında Türkiye haşhaş ürününden 44 milyon TL. döviz geliri sağlamıştır. Oysa, aynı yıl ihraç edilen 77 ton afyon, işlenmiş olsaydı yalnız morfinden elde edilecek gelir 115 milyon TL. olacaktı.

20.000 ton kapsül işleyecek ve 400 milyon liraya çıkacak olan fabrikanın ise, bir yılda yalnızca morfin üretiminden geliri 720 milyon TL. olacaktır. Kurulacak alkoloid fabrikasının hazırlığı gözler önündedir. Bu fabrikanın üretime geçmesiyle ilaç sanayi için gerekli alkoloidleri tekel fiyatlarıyla almayıp yurt içinde üretileceği gibi, ayrıca ihracat yoluyla gelirler artacaktır.

Burada bir noktaya daha dikkati çekmekte yarar var. Sermayenin denetimindeki MC hüküme-

tinin fabrikanın kurulmasında, başka planları olduğu 21/10/1975 tarihli Yeni Ortam gazetesinde Ziraat Odaları Birliğinin, Türkiye'de bir alkoloid fabrikası kurulması girişiminde bulunacağı bildirilmekte ve haber şöyle sürdürülmektedir: «Ziraat Odaları Birliği yetkilileri konuyla ilgili çalışmalar tamamlanır tamamlanmaz, fabrikanın yapımına başlanacağını sözlerine eklemişlerdir.» Oysa bu konuyla ilgili çalışmaların TMO tarafından çok önce tamamlanmış olduğunu açıklamıştık. Fabrikanın devlet eliyle kurulmasını aylardır engellemiş olan hükümetin tavrı su yüzüne çıkmıştır.

Fabrikanın devlet yatırımıyla kurulması her ne kadar ülke açısından olumlu bir girişim ise de; bunun küçük üreticinin emeğinin değerlendirilmesi anlamına gelmeyeceği bir gerçektir. Yasaktan sonra uygulanmaya başlanan yeni lisans sistemine göre, olgunlaşmış haşhaş kapsülleri eskiden olduğu gibi çizilmeyecek, hasat mevsimi sonunda kapsülün içinden tohumu alındıktan sonra, kuru kapsüller TMO'ya satılacaktır. Bu ürün yılı sonunda TMO'nun 1 kg kapsülü 21 TL'den alacağı bildirilmektedir. Şimdiki durumda ürün miktarı, tohum ve sap fiyatlarının ne olacağı bilinmediğinden, üretici ailenin yıllık geliri konusunda sayısal bir değer vermek mümkün olmadı. Ancak, devletin tarım kesiminden ve tüm emekçi kesimden esirgenen olanaklarının sermayeye aktarıldığı bu düzen içinde kurulacak alkoloid fabrikasının da kazançlarının emekçi halk çıkarları doğrultusunda kullanılacağı söylenemez.

Üretilecek ilaç hammaddesi alkoloidler, uluslararası tekelci sermayenin ve onunla bütünleşmiş yerli tekelci sermayenin denetimindeki ilaç sanayiinde kullanıldığı sürece, küçük haşhaş üreticisinin ve tüm emekçilerin, emeklerinin gerçek karşılığını alacaklarını söylemek mümkün olmayacaktır.

(S. 8'den devam)

ğeri ise, firmanın Bakanlığa bildirdiği gibi 2500 sterlin değil, ortalama 1000-1200 sterlin dolayındadır». (Yalçın Doğan, a.g.e.). Bu durumda ithalatçı firmanın kârı iki misline çıkacak, kulanılmış traktörler gerçek değerlerinin çok üstünde bir fiyatla köylüye satılmış olacaktır.

İşte, artık her gün bir yenisine rasladığımız tipik MC oyunlarından biri de bu.

25,— TL'dan AZ BROŞÜR

İSTEKLERİ İÇİN PUL

GÖNDERİLMESİ RİCA OLUNUR.

T.İ.B.